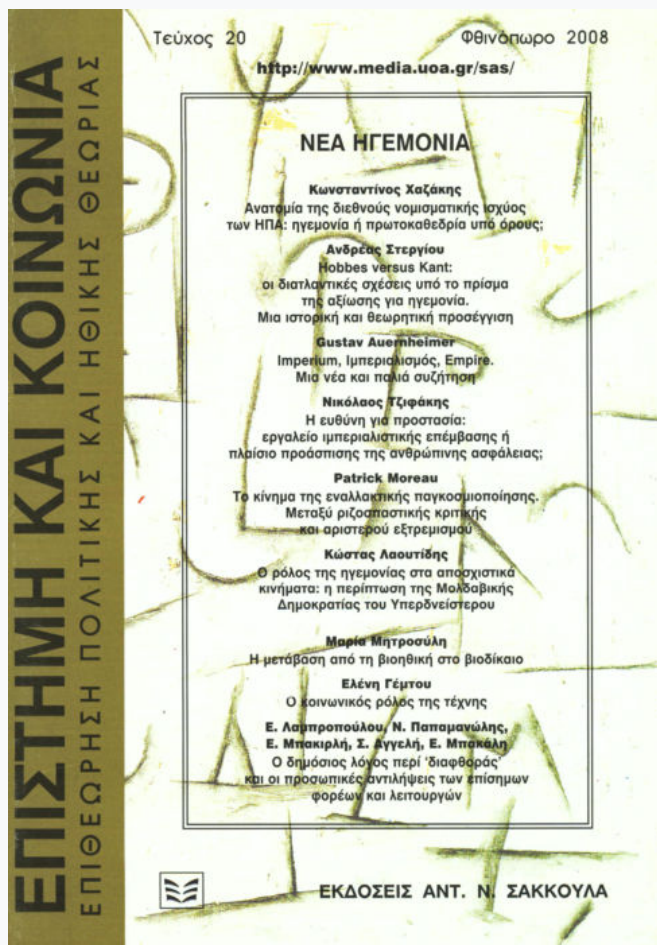

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 20 (2008)

Νέα ηγεμονία

Ανατομία της διεθνούς νομισματικής ισχύος των ΗΠΑ: ηγεμονία ή πρωτοκαθεδρία υπό όρους;

Κωνσταντίνος Χαζάκης

doi: [10.12681/sas.518](https://doi.org/10.12681/sas.518)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χαζάκης Κ. (2015). Ανατομία της διεθνούς νομισματικής ισχύος των ΗΠΑ: ηγεμονία ή πρωτοκαθεδρία υπό όρους;. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 20, 1-16. <https://doi.org/10.12681/sas.518>

Ανατομία της διεθνούς νομισματικής ισχύος των ΗΠΑ: ηγεμονία ή πρωτοκαθεδρία υπό όρους;

Κωνσταντίνος Χαζάκης*

Το διεθνές νομισματικό σύστημα χαρακτηρίζεται από αστάθεια αλλά και από αδυναμία παροχής διεθνών δημόσιων αγαθών, όπως η νομισματική σταθερότητα. Παράλληλα, η νομισματική ηγεμονία των ΗΠΑ διαβρώνεται από την ύπαρξη σημαντικών εγχώριων προβλημάτων της αμερικανικής οικονομίας, με άμεσες αρνητικές εκροές στην αξιοπιστία του δολαρίου ως νομίσματος συναλλαγής και αποθησαύρισης. Το παρόν άρθρο επιχειρεί να αναδείξει τα τρωτά σημεία της αμερικανικής νομισματικής ισχύος, εδραζόμενο στη συγκριτική αξιολόγηση θεμελιωδών οικονομικών δεικτών. Το βασικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι απαιτούνται νέες θεσμοποιημένες και μη μορφές συλλογικής διαχείρισης βασικών νομισματικών ζητημάτων, προκειμένου να εξασφαλιστεί σταθερότητα και προβλεψιμότητα στις διεθνείς νομισματικές σχέσεις.

1. Το θεωρητικό υπόβαθρο της διεθνούς νομισματικής ηγεμονίας

Ένα από τα πλέον ακανθώδη και πολύπλοκα ζητήματα της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, είναι η ανάλυση του περιεχομένου της ηγεμονικής συμπεριφοράς των ΗΠΑ στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα και ειδικότερα στη θεματική περιοχή των διεθνών νομισματικών σχέσεων (Chase-Dunn 1989).

Ήδη, από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, αρκετοί συγγραφείς αμφισβήτησαν τη δυνατότητα των ΗΠΑ να παρέχουν ως κλασική ηγεμονική δύναμη, θεμελιώδη διεθνή δημόσια αγαθά, εξασφαλίζοντας σταθερότητα και ανάπτυξη στο διεθνές οικονομικό σύστημα (Calleo 1987). Ορισμένοι μάλιστα (I. Wallerstein 1984), επισήμαναν ότι μετά την κατάρρευση του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (1971), έλαβε χώ-

---

* Ο Κωνσταντίνος Ι. Χαζάκης διδάσκει στο Τμήμα Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων και Ανάπτυξης του Δ.Π.Θ.

ρα η σταδιακή αλλά συνεχής μείωση βασικών πολιτικών/οικονομικών/τεχνολογικών συνιστωσών της αμερικανικής ισχύος. Ο Barry Eichengreen διευρύνοντας τη μελέτη του σε τρεις διαφορετικές φάσεις εξέλιξης του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος (κλασικός κανόνας του χρυσού, περίοδος Μεσοπολέμου και περίοδος ισχύος του συστήματος του Bretton Woods), κατέληξε στο συμπέρασμα (Eichengreen 1989: 258) ότι «η σχέση μεταξύ της αγοραίας δύναμης της καθοδηγούσας οικονομίας και της σταθερότητας του διεθνούς νομισματικού συστήματος, είναι πολύ πιο σύνθετη απ' ό,τι έχει προταθεί από απλές εκδοχές της θεωρίας της "ηγεμονικής σταθερότητας"». Υποστήριξε λοιπόν (στο ίδιο: 287) ότι το διεθνές νομισματικό σύστημα ήταν πάντοτε 'μετά-ηγεμονικό', καθώς απαιτούνταν περισσότερα του ενός ισχυρά κράτη για τη διατήρηση της διεθνούς νομισματικής τάξης. Τέλος, ο P. Kennedy (1987), επισημαίνοντας το πρόβλημα της 'αυτοκρατορικής υπερεξάπλωσης των ΗΠΑ', υπογράμμισε ότι η μείωση της ηγεμονικής ισχύος οφείλεται στην ασυμμετρία που υπάρχει μεταξύ της, συνεχώς, διευρυνόμενης διεθνούς ηγεμονικής στοχοθέτησης και των περιορισμένων πόρων/δυνατοτήτων του ηγεμονικού κράτους.¹

Από την άλλη πλευρά, εξίσου σημαντικοί αναλυτές αμφισβήτησαν την παρακμή της οικονομικής ηγεμονίας των ΗΠΑ ως έναν καταστροφικό μύθο (Strange 1987: 552), υπογραμμίζοντας ότι δεν έχει επέλθει ουσιαστική μεταβολή των βασικών συνιστωσών διαμόρφωσης/άσκησης αυτής της ηγεμονίας (Nye 1990). Ακόμη και νεο-γγραμισιανοί μελετητές, όπως οι Gill και Law (1988: 355), επισήμαναν ότι έχει λάβει χώρα μετάλλαξη του τρόπου άσκησης της αμερικανικής οικονομικής ηγεμονίας, καθώς εδράζεται σε σύνθετους οργανικούς-λειτουργικούς δεσμούς μεταξύ των μελών μιας διεθνούς χρηματοοικονομικής ελίτ (Robinson 2004). Δεν είναι λίγοι μάλιστα οι συγγραφείς (Baker 2006: 24) που θεωρούν ότι η χρηματοοικονομική παγκοσμιοποίηση όχι μόνον δεν μείωσε την ισχύ των ΗΠΑ, αλλ' αντιθέτως ενδυνάμωσε τη διεθνή νομισματική θέση της χώρας λόγω των νέων δυνατοτήτων/ευκαιριών που προέκυψαν στη διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής των επιτοκίων αλλά και στον καθορισμό της συναλλαγματικής ισοτιμίας του δολαρίου. Ο Gowan (2001) μάλιστα, τόνισε ότι το υπουργείο Οικονομικών των ΗΠΑ χρησιμοποιεί συστηματικά και οργανωμένα τις διασυνδέσεις του με ισχυρές διεθνικές εταιρείες και οικονομικούς θεσμούς της Wall Street προκειμένου να πολλαπλασιάσει τις εκροές των νομισματικών του

επιλογών προς όφελος των σκοπών του εθνικού συστήματος λήψης οικονομικών αποφάσεων. Η Simmons (2001: 591) επίσης υπογραμμίζει ότι η απελευθέρωση των ΗΠΑ από τις άτυπες (πλην όμως υπαρκτές) δεσμεύσεις του διεθνούς οικονομικού ηγεμόνα μετά το 1971, όχι μόνο δεν επέδρασε αρνητικά στην αμερικανική νομισματική ισχύ αλλά αντιθέτως επέτρεψε την επιβολή θεσμικών/κανονιστικών ρυθμίσεων σε βασικές χρηματοοικονομικές θεματικές περιοχές του παγκόσμιου συστήματος. Μπορεί, λοιπόν, ο Helleiner (1994: 134) να επισημαίνει ότι 'η χρηματοοικονομική ισχύς των ΗΠΑ δεν έχει μειωθεί ως προς την ισχύ των άλλων κρατών, αλλά ως προς τις διαρκώς ισχυροποιούμενες παγκόσμιες χρηματαγορές', ωστόσο η αρνητική ευρετική (για να χρησιμοποιήσουμε τον μεθοδολογικό όρο του I. Lakatos)² του νεοκλασικού υποδείγματος οργάνωσης-λειτουργίας των διεθνών νομισματικών σχέσεων (καθώς και των δομών συσσώρευσης/αναπαραγωγής του κεφαλαίου που αυτό προσδιορίζει) παραμένει και μάλιστα όχι για να εγγυηθεί την παροχή των δημόσιων συλλογικών αγαθών από έναν 'καλοκάγαθο ηγεμόνα',³ αλλά μάλλον για να σηματοδοτήσει τον 'εργαλειακό φιλελευθερισμό' των ΗΠΑ στο διεθνές νομισματικό σύστημα.

Ποιες είναι όμως οι βασικές λειτουργίες μιας διεθνούς ηγεμονικής δύναμης; Ο C. Kindleberger (1973: 305) ύστερα από ενδελεχή μελέτη των πρωτογενών αιτιών πρόκλησης οικονομικών κρίσεων⁴ σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι '[...] για να σταθεροποιηθεί η παγκόσμια οικονομία, χρειάζεται σταθεροποιητής, ένας σταθεροποιητής', που πρέπει να επιτελεί σωρευτικά τις ακόλουθες λειτουργίες:

- α) πρέπει να διατηρεί ανοιχτή την αγορά του, για την απορρόφηση των μη πωληθέντων στην παγκόσμια αγορά προϊόντων τρίτων κρατών
- β) πρέπει να παρέχει μακροπρόθεσμο δανεισμό σε τρίτα κράτη
- γ) πρέπει να επιτηρεί ένα σταθερό σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών
- δ) πρέπει να συμβάλλει με αποφασιστικό τρόπο στον συντονισμό των μακροοικονομικών πολιτικών των κρατών και
- ε) πρέπει να δρα ως δανειστής ύστατης προσφυγής, βελτιώνοντας την παγκόσμια ρευστότητα σε περιόδους οικονομικής κρίσης.

Αρκετά αργότερα, ο Lake (1993: 463) προσέθεσε μία ακόμη λειτουργία, υποστηρίζοντας ότι '[...] πρέπει να προσδιορίζονται και να προστατεύονται τα βασικά ιδιοκτησιακά στοιχεία με τη μορφή άμεσης ξένης επένδυσης ή

επένδυσης χαρτοφυλακίου. Όσο πιο αποτελεσματικά προσδιοριστούν αυτά, τόσο πιο εύκολα κινούνται το εμπόριο και η χρηματοδότηση⁴.

Ειδικότερα, ωστόσο, για τη θεματική περιοχή των διεθνών νομισματικών σχέσεων, ο D. Hauner (2002: 12) προσδιόρισε τους ακόλουθους παράγοντες που επιδρούν στην ισχυροποίηση (ή στη διατήρηση της ηγεμονικής ισχύος) ενός διεθνούς νομίσματος:

- α) το οικονομικό μέγεθος του κράτους που εκδίδει το νόμισμα, καθώς και η συμβολή του στη διεθνή παραγωγή και στο παγκόσμιο εμπόριο
- β) η διεθνής πολιτική ισχύς της χώρας που εκδίδει το νόμισμα και η ικανότητά της να προβάλλει την εθνική αγορά της (και το εθνικό της νόμισμα) ως ασφαλές καταφύγιο τοποθέτησης των κεφαλαίων σε περιόδους χρηματοοικονομικών κρίσεων
- γ) η εγχώρια νομισματική σταθερότητα του ηγεμονικού κράτους
- δ) η ικανότητα της ηγεμονικής χώρας ν' απορροφά αποτελεσματικά εξωγενή χρηματοοικονομικά σοκ
- ε) η μακροπρόθεσμη ισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών της ηγεμονικής δύναμης
- στ) η ύπαρξη σημαντικών συναλλαγματικών αποθεμάτων στην Κεντρική Τράπεζα της ηγεμονικής δύναμης.
- ζ) η συνοχή της χρηματοοικονομικής αγοράς της ηγεμονικής χώρας και η ικανοποιητική ρευστότητά της (ουσιαστικά όσο μεγαλύτερο βάθος και ρευστότητα διαθέτει η χρηματοοικονομική αγορά, τόσο μεγαλύτερος είναι ο όγκος των διεθνών οικονομικών συναλλαγών και άρα τόσο πιο έντονη είναι η χρησιμοποίηση του 'ηγεμονικού διεθνούς νομίσματος')
- η) οι εξωτερικότητες του δικτύου χρήσης του διεθνούς νομίσματος και η ιστορικά παρατηρούμενη αδράνεια (βλ. και McKinnon 2000: 18) στην υποκατάστασή του από άλλα ισχυροποιούμενα διεθνή νομίσματα⁵ και
- θ) η μακροπρόθεσμη διατήρηση της διεθνούς αγοραστικής δύναμης ενός 'ηγεμονικού νομίσματος'.

Πέραν ωστόσο των προαναφερθέντων παραγόντων, η παρούσα έρευνα υποστηρίζει ότι σημαντικό ρόλο στη διεθνή νομισματική κατίσχυση δια-

δραματίζει τόσο η θεσμοποίηση/κανονικοποίηση συγκεκριμένων νομισματικών αρχών του ηγεμονικού κράτους, όσο και η γνωσιοκεντρική θωράκιση συγκεκριμένων νομισματικών νορμών/πρακτικών,⁶ προκειμένου οι ηγεμονικές νομισματικές θέσεις να αποκτήσουν διυποκειμενική ισχύ, προβαλλόμενες ως πλήρως αποτελεσματικές και οικονομικά αναπόφευκτες για την εύρυθμη λειτουργία του διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Υποστηρίζεται επίσης ότι το οντολογικό και το δεοντολογικό περιεχόμενο του 'εγκολπώμενου φιλελευθερισμού' -που οριοθέτησε ο J. Ruggie (1982) εμπνεόμενος ωστόσο από την ανάλυση του K. Polanyi (1944)- αντικαταστάθηκε σταδιακά, κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1970 και του 1980, από τον νέο 'κοινωνικό-οικονομικό σκοπό' της φιλελεύθερης εκδοχής του συστήματος λήψης οικονομικών αποφάσεων των ΗΠΑ, οριοθετώντας εκ νέου τις δυνατότητες-περιορισμούς της συμπεριφοράς τόσο των πρωτογενών υποκειμένων του δημοσίου διεθνούς δικαίου, όσο και των αγοραίων δρώντων.

2. Ο ρόλος των ΗΠΑ στο διεθνές νομισματικό σύστημα

Είναι γνωστό από την οικονομική ανάλυση, ότι κάθε διεθνές νόμισμα χρησιμοποιείται από τα φυσικά/νομικά πρόσωπα ως μέσο μέτρησης αξίας στις διασυνοριακές οικονομικές πράξεις, ως μέσο συναλλαγής σε κάθε φύσης διεθνείς πληρωμές και ως μέσον αποθησαύρισης του πλούτου. Είναι επίσης γνωστό ότι, σε επίπεδο κρατών, το διεθνές νόμισμα αποτελεί μέσο μέτρησης της αξίας και νόμισμα αναφοράς, μέσο διατήρησης του πλούτου (συναλλαγματικά αποθέματα) αλλά και μέσο παρέμβασης στις αγορές συναλλάγματος. Σε όλα τα προαναφερθέντα επίπεδα λαμβάνει χώρα μια οξυτάτη νομισματική διαπάλη μεταξύ των κρατών της ευρωζώνης και των ΗΠΑ με στόχο τη διακράτηση (για τις ΗΠΑ) ή την απόκτηση (για τα μέλη της ευρωζώνης) του ελέγχου επί των βασικών παραγόντων νομισματικής κατάρτισης, όπως αναφέρθηκαν από τον D. Hauner στην πρώτη ενότητα αυτής της έρευνας.

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση του συστήματος των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, η συμμετοχή των ΗΠΑ στο παγκόσμιο ΑΕΠ μειώθηκε και το 2005 διαμορφώθηκε στο 20,1% -με συμμετοχή στον παγκόσμιο πληθυσμό 4,7% (IMF 2006α: 182). Η Ευρωπαϊκή Ένωση, αντιθέτως, συνεχώς διευρύνει το ποσο-

στό συμμετοχής της στην παραγωγή του παγκόσμιου πλούτου (21,1% τον Αύγουστο του 2005), γεγονός που αναδεικνύει τη δυναμική της, ιδιαίτερα μάλιστα εφόσον η διπλή διαδικασία της ευρωπαϊκής συσσωμάτωσης (εμβάθυνση-διεύρυνση) συνεχιστεί με επιτυχία. Εξίσου σημαντική όμως είναι και η συμμετοχή των τριών σημαντικότερων αναδυόμενων οικονομιών της αγοράς, δηλαδή της Κίνας, της Ινδίας και της Βραζιλίας, με ποσοστά 15,4%, 6% και 2,6% αντίστοιχα επί του παγκόσμιου ΑΕΠ.

Όσον αφορά τα ποσοστά συμμετοχής στις παγκόσμιες εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών είναι φανερή η υπεροχή των χωρών της ευρωζώνης (29,7% επί του παγκόσμιου συνόλου το 2005) έναντι των ΗΠΑ (10,1% το 2005), αλλά και η ουσιαστική βελτίωση της σχέσης του εμπορικού ισοζυγίου ως προς το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε αντίθεση με τις ΗΠΑ οι οποίες βιώνουν τη συνεχή επιδείνωση της κρίσιμης αυτής σχέσης. Επιπρόσθετα, οι ΗΠΑ έχουν απολέσει (WTO 2006) σημαντικό μερίδιο στην παγκόσμια εξαγωγή και εισαγωγή εμπορευμάτων (με ποσοστά επί του παγκόσμιου συνόλου 8,7% και 16,1% αντίστοιχα), όταν η Γερμανία, η Γαλλία, η Ολλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ιταλία και το Βέλγιο ελέγχουν συνολικά ποσοστά 26,3% και 28% των παγκόσμιων εισαγωγών και εξαγωγών εμπορευμάτων αντίστοιχα. Ανάλογη είναι και η διαμόρφωση των μεγεθών στο παγκόσμιο εμπόριο υπηρεσιών όπου οι ΗΠΑ κατέχουν μερίδιο 14,7% της εξαγωγής και 12% της εισαγωγής, ενώ τα συνολικά ποσοστά του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γερμανίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ολλανδίας ανέρχονται αντίστοιχα στο 25,9% και στο 26,6%.

Η προϊοντική εξέταση ανάλυση των εξαγωγών αναδεικνύει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε κρίσιμους κλάδους, όπως η φαρμακευτική βιομηχανία αλλά και η παραγωγή ηλεκτρικών κυκλωμάτων, χημικών και βασικών μεταλλικών κατασκευών (UNIDO 2005: 127-155).

Σαφώς, λοιπόν, οι ΗΠΑ δεν έχουν την ικανότητα απορρόφησης του συνεχούς, αυξανόμενου όγκου εμπορευμάτων (που διαμέσου της συνεχούς μείωσης των δασμολογικών και των μη δασμολογικών εμποδίων άγγιξε τα 9,2 τρισεκατομμύρια δολάρια ΗΠΑ το 2004, έναντι μόλις 58 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 1948), και άρα απαιτείται η συντονισμένη δράση των

πλέον αναπτυγμένων κρατών προκειμένου να διατηρηθεί η ισορροπία μεταξύ της παγκόσμιας προσφοράς και της παγκόσμιας ζήτησης.

Αλλά και στο κρίσιμο οικονομικό μέγεθος του αποθέματος εισερχόμενων και εξερχόμενων άμεσων ξένων επενδύσεων [Fdi inward stock και Fdi outward stock], οι ΗΠΑ υπολείπονται σημαντικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς τα αντίστοιχα παγκόσμια μερίδιά τους διαμορφώθηκαν το 2005 στο 16% και στο 19,22% ενώ τα παγκόσμια ποσοστά των 25 κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 44,41% και 51,30% αντίστοιχα (World Investment Report 2006: 303). Επιπρόσθετα η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ευκρινές προβάδισμα τόσο στο ποσοστό του αποθέματος των εκροών άμεσων ξένων επενδύσεων επί του ακαθαρίστου εγχώριου προϊόντος (40,7% έναντι 35,3% των ΗΠΑ το 2005), όσο και στο ποσοστό των εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων επί των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (16,1% έναντι 14,6% των ΗΠΑ το 2005). Με βάση λοιπόν τα κριτήρια του διεθνούς επενδυτή αλλά και της ελκυστικότητας αλλοδαπών κεφαλαίων, η Ευρωπαϊκή Ένωση καταλαμβάνει την πρώτη θέση ενισχύοντας διαχρονικά τα μερίδιά της στο παγκόσμιο απόθεμα εισροών άμεσων ξένων επενδύσεων και στο παγκόσμιο απόθεμα εκροών άμεσων ξένων επενδύσεων.

Η προσεκτική εξέταση μελέτη των μακροοικονομικών μεγεθών των ΗΠΑ, αναδεικνύει την ταχεία επιδείνωση τόσο του ισοζυγίου της γενικής κυβέρνησης, όσο και του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών ή, όπως συνήθως αποκαλούνται, των 'δίδυμων ελλειμμάτων' (Blanchard et al. 2005). Πράγματι, η συνεχής επιδείνωση του ελλείμματος του ισοζυγίου των τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ (το οποίο απαιτεί περίπου 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια ημερησίως για τη χρηματοδότησή του), είχε αρνητικά αποτελέσματα στην καθαρή διεθνή επενδυτική θέση των ΗΠΑ, η οποία διαμορφώθηκε το 2003 στο -24% επί του ακαθαρίστου εγχώριου προϊόντος, έναντι ποσοστού μόλις -10% το 1997. Αυτή η εξέλιξη είχε αρνητικές εκροές και για το εξωτερικό χρέος των ΗΠΑ το οποίο, εάν συνεχιστούν οι παρούσες οικονομικές εξελίξεις, θα υπερβεί κατά πολύ το 65% του ακαθαρίστου εγχώριου προϊόντος το 2014, ενώ το κόστος εξυπηρέτησής του θα αγγίξει τότε το 1,7% του ακαθαρίστου εγχώριου προϊόντος της χώρας. Η άρνηση των προέδρων των ΗΠΑ να προβούν σε ουσιαστική περιστολή των ομοσπονδιακών δαπανών δυσχεραίνει ολοένα και περισσότερο τη διαδικασία της μακροοικονομικής προσαρμογής, καθιστώντας τις ΗΠΑ περισσότερο

εξαρτώμενες από την ικανότητα των Κεντρικών Τραπεζών τρίτων χωρών να διακρατούν μεγάλες ποσότητες αμερικανικών ομολόγων και συναλλαγματικών αποθεμάτων. Όσο καθυστερεί ωστόσο η προσαρμογή, τόσο αυξάνεται το δημόσιο χρέος και βεβαίως διαμορφώνονται υψηλότερα βασικά επιτόκια προκειμένου να αποφευχθεί η μαζική φυγή κεφαλαίων από την αμερικανική αγορά. Είναι εμφανές, λοιπόν, ότι οι ΗΠΑ αδυνατούν να εκπληρώσουν ακόμη δύο εκ των θεμελιωδών λειτουργιών του νομισματικού ηγεμόνα που είναι αυτές του δανειστή ύστατης προσφυγής και της χώρας παροχής μακροπρόθεσμου δανεισμού σε τρίτα κράτη, καθώς αποτελούν οι ίδιες τη μεγαλύτερη αγορά ζήτησης κεφαλαίων δανεισμού για την κάλυψη καταναλωτικών, αμυντικών και επενδυτικών δαπανών.

Το ευρώ κερδίζει συνεχώς έδαφος και στις διεθνείς αγορές χρεογράφων καθώς, τον Ιούνιο του 2005, εξέφραζε το 31,5% της συνολικής αξίας τους, σε σχέση με το ποσοστό του 21,7% του 1999. Αντιστοίχως η συμμετοχή του δολαρίου στην αξία των χρεογράφων εμφάνισε ελαφρά κάμψη από το ποσοστό του 46,8% (1999) στο ποσοστό του 44% τον Ιούνιο του 2005 (European Commission 2006: 39). Αλλά και στις αγορές του συναλλάγματος το ευρώ έχει πλέον εδραιωθεί ως το δεύτερο πλέον εμπορεύσιμο νόμισμα με ποσοστό 21,5% έναντι 45% του δολαρίου. Σύμφωνα εξάλλου με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ECB 2005: 64), σε σύνολο 150 κρατών, τα 50 χρησιμοποιούν το ευρώ ως νόμισμα αναφοράς στις συναλλαγματικές τους ισοτιμίες είτε αποκλειστικά είτε ως μέρος ενός καλάθιού ισχυρών νομισμάτων.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η χρήση του ευρώ ως μέσου αποθήκευσης πλούτου, καθώς έχει αυξηθεί το ποσοστό του στα επίσημα συναλλαγματικά αποθέματα των Κεντρικών Τραπεζών. Όπως επισημαίνεται στην Ετήσια Έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου για το 2006 (IMF 2006b: 130), το 66,5% των παγκόσμιων συναλλαγματικών αποθεμάτων το 2005 ήταν δολάρια ΗΠΑ (έναντι 71,4% το 2001), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό του ευρώ ήταν 24,4% έναντι 19,3% το 2001 (βλ. και US Federal Reserve Bulletin, διάφορα τεύχη, Πίνακας 3.12). Σε χαμηλά ποσοστά εξάλλου παρέμειναν τα ποσοστά της βρετανικής στερλίνας (3,7% το 2005 έναντι 2,7% το 2001) και του ιαπωνικού γεν (3,6% το 2005 έναντι 5,1% το 2001). Αξιοσημείωτη επίσης είναι η πτώση των συναλλαγματικών αποθεμάτων των ανα-

πτυσσόμενων χωρών σε δολάρια (60,5% το 2005) και η σταθερή αυξητική πορεία των αποθεμάτων σε ευρώ (28,8% το 2005 έναντι 19,9% το 1999).

Προκειμένου, ωστόσο, να προσδιορισθεί η δυναμική της νομισματικής αντιπαράθεσης Ευρωπαϊκής Ένωσης-ΗΠΑ, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ιστορικά παρατηρούμενη αδράνεια στην αντικατάσταση ενός ισχυρού διεθνούς νομίσματος από ένα άλλο διεθνές νόμισμα. Είναι άλλωστε γνωστό ότι η Μεγάλη Βρετανία διατήρησε τον ισχυρό ρόλο του νομίσματός της στην περίοδο του Μεσοπολέμου, παρόλο που είχε χάσει τη νομισματική της πρωτοκαθεδρία με βάση αρκετά από τα κριτήρια του Hauser. Ακόμη παραπέρα, η πρόκριση ενός διεθνούς νομίσματος ως μέσου συναλλαγής και ως μέσου αποθήκευσης πλούτου, συνδέεται στενά με την αντιπληθωριστική του φύση και άρα απαιτείται χρονικό διάστημα πέραν της δεκαετίας, προκειμένου το νόμισμα να καταξιωθεί ως 'ασφαλές καταφύγιο' στη λογική των επενδυτών. Υπ' αυτήν την οπτική γωνία, είναι σημαντική η εφαρμογή αξιόπιστης αντιπληθωριστικής πολιτικής από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, καθώς έτσι επιτυγχάνεται νομισματική σταθερότητα στην ευρωζώνη. Ωστόσο, απαιτείται η λήψη διαρθρωτικών μέτρων που θα ολοκληρώσουν την ενοποίηση των κεφαλαιαγορών των κρατών-μελών της ευρωζώνης, θα ενισχύσουν τη διεθνοποίηση των επενδυτικών, εμπορικών και παραγωγικών δράσεων των εταιρειών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επομένως θα αυξήσουν τους διεθνείς χρήστες του ευρώ.

Τέλος, η συμμετοχή των ΗΠΑ στο μετοχικό κεφάλαιο των δύο κεντρικών πυλώνων του συστήματος του Bretton Woods (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Διεθνής Τράπεζα Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης) έχει επίσης συρρικνωθεί, καθώς ελέγχουν μόνον το 16,83% των ψήφων (IMF 2007) στο Διοικητικό Συμβούλιο του ΔΝΤ (και έχουν ποσόστωση 17,14% στα ειδικά τραβηχτικά δικαιώματα), και το 16,38% στη ΔΤΑΑ. Ωστόσο, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, αρκετοί συγγραφείς έχουν επισημάνει τον ρόλο βασικών διεθνών οικονομικών οργανισμών στη διατήρηση της διεθνούς νομισματικής ισχύος των ΗΠΑ –για παράδειγμα, η ανάλυση του Pauly (1997) για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ή του Kapstein (1994) για τη Διεθνή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης ή του Porter (2001) για τον Διεθνή Οργανισμό για τα Ομόλογα– και κυρίως στη θεσμική θωράκιση σημαντικών ιδεολογικών συνιστωσών του 'εργαλειοκού φιλελευθερισμού' των Ηνωμένων Πολιτειών.

Εξίσου σπουδαία για τη νομισματική ηγεμονία των ΗΠΑ, είναι η συναλληλία νορμών και αρχών μεταξύ των κεντρικών θεσμικών πυλώνων του Bretton Woods και της ιδεολογικής πλατφόρμας της 'Συναίνεσης της Ουάσινγκτον' (Williamson 1993) που σαφώς επιχειρεί να προσδιορίζει μια νέα 'ταυτότητα ομάδας' στα κράτη, δηλαδή ουσιαστικά προσπαθεί να επιβάλει ένα νέο γνωσιοκεντρικό υπόβαθρο που δεν περιορίζεται στην ανάλυση των αιτιακών σχέσεων στο διεθνές νομισματικό σύστημα, αλλά καθορίζει με προνομιακό τρόπο όρους ενσωμάτωσης ή απόρριψης των κρατικών νομισματικών επιλογών στη διεθνή οικονομία. Η διάδραση μεταξύ των κυριότερων διεθνών χρηματοοικονομικών θεσμών και της νεότευκτης ιδεολογικής πλατφόρμας είναι τόσο έντονη, ώστε αποτελεί το υπόβαθρο της νομιμοποίησης των πρακτικών/νορμών της νέας διεθνούς οικονομικής αρχιτεκτονικής, αυξάνοντας το κόστος για κάθε χώρα που επιχειρεί να διαφροροποιηθεί. Επιπρόσθετα, η υιοθέτηση των αρχών της 'Συναίνεσης της Ουάσινγκτον' από τα περισσότερα κράτη δημιουργεί εξωτερικότητες για όλες τις χώρες στο πεδίο των διεθνών νομισματικών σχέσεων, θέτοντας σε κίνηση τη διαδικασία διάχυσης της κυρίαρχης νομισματικής επιλογής, δηλαδή μεταβάλλοντας το πλαίσιο της πληροφόρησης και των επιλογών που έχουν στη διάθεσή τους τα εθνικά συστήματα λήψης οικονομικών αποφάσεων. Ενώ, λοιπόν, ο 'κοινωνικοοικονομικός σκοπός' (κατά την ορολογία του Polanyi) ήταν στον 'εγκολπωμένο φιλελευθερισμό' η συμπόρευση των εγχώριων με τους διεθνείς νομισματικούς στόχους (με δυνατότητα κρατικής παρέμβασης σε κρίσιμα σημεία του οικονομικού κύκλου), ο 'κοινωνικοοικονομικός σκοπός' της Συναίνεσης της Ουάσινγκτον είναι η πλήρης απομόνωση της πολιτικής από τις νομισματικές επιλογές και η πλήρης απελευθέρωση των νομισματικών σχέσεων χωρίς διεθνείς μηχανισμούς επιμερισμού του συνεπαγόμενου κόστους ή θεσμικά σχήματα⁷ για την ανάληψη του ρόλου του διεθνούς δανειστή ύστατης προσφυγής.

Με αυτόν τον τρόπο ο πλουραλισμός της κλασικής φιλελεύθερης οικονομικής ιδεολογίας⁸ αποστεώνεται και στηρίζεται όχι στη διακρατική συνεργασία αλλά σε μία και μοναδική αμερικανοκεντρική φιλελεύθερη οικονομική εκδοχή.⁹ Η επιβαλλόμενη ηγεμονική ανάλυση της φιλελεύθερης ιδεολογίας είναι, λοιπόν, περιπτωσιολογική στην ουσία της και προδιαγράφει όρια απόκλισης της οικονομικής δράσης των υπολοίπων χωρών¹⁰ όχι βάσει κανόνων και θεσμών αλλά βάσει του εκάστοτε προσδιοριζόμενου εθνικού

οικονομικού συμφέροντος των ΗΠΑ. Εάν, όμως, την ίδια στιγμή που οι ΗΠΑ προκρίνουν τη φιλελευθεροποίηση του παγκόσμιου εμπορίου, υιοθετούν μέτρα προστατευτισμού εγχώριων επιχειρηματικών συμφερόντων, την ίδια στιγμή που συνηγορούν στη φιλελευθεροποίηση της διασυνοριακής ροής κεφαλαίων, εμποδίζουν την εξαγορά εταιρειών τους από αλλοδαπούς επιχειρηματίες υπό το πρόσχημα της εθνικής ασφάλειας, εάν την ίδια στιγμή που στηρίζουν τη λειτουργία του ΟΗΕ, διευρύνουν την εξωχωρική αρμοδιότητα του αμερικανικού δικαίου (για παράδειγμα ο νόμος Helms-Barton), τότε αναμφισβήτητα υποβαθμίζουν κάθε δυνατότητα ουσιαστικής νομοποίησης της ηγεμονικής φιλελεύθερης ιδεολογίας από τρίτα κράτη.

Συμπερασματικές σκέψεις

Η προαναφερθείσα ανάλυση επιβεβαιώνει ότι οι ΗΠΑ έχουν απολέσει σημαντικό μέρος της δομικής τους ισχύος στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, ενώ η βελτίωση των οικονομικών/τεχνολογικών επιδόσεων άλλων χωρών καθιστά απαραίτητη τη συνεργασία προκειμένου να αντιμετωπιστούν με αποτελεσματικότητα και επάρκεια σύνθετα ζητήματα σε διαφορετικές θεματικές περιοχές των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Βεβαίως, η αποδυνάμωση των δεικτών ισχύος των ΗΠΑ στη σφαίρα της παραγωγής¹¹ και του εμπορίου δεν συνοδεύτηκε από ίδιας εμβέλειας απώλεια ισχύος στο χρηματοοικονομικό πεδίο, ωστόσο η οικονομική ιστορία αποδεικνύει ότι αυτή η απόκλιση οφείλεται στη χρονική υστέρηση μεταξύ της αποδυνάμωσης της πραγματικής οικονομίας του ηγεμονικού κράτους και της αποδυνάμωσης των συνδεομένων με την παροχή δημόσιων διεθνών αγαθών ειδικών χρηματοοικονομικών χαρακτηριστικών της ηγεμονικής δύναμης.

Ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ΗΠΑ είναι ότι η μακροπρόθεσμη νομιμοποίηση της ηγεμονίας τους στην παγκόσμια οικονομία προϋποθέτει τη βελτιστοποίηση του οικονομικού αποτελέσματος για όλα τα κράτη, δηλαδή απαιτεί δέσμευση σε ανοιχτές και διαφανείς αγορές ταυτόχρονα ωστόσο η βραχυπρόθεσμη διατήρηση της ισχύος τους και κυρίως η σύνδεση θεμάτων 'υψηλής' και 'χαμηλής' πολιτικής, προϋποθέτει εφαρμογή διεθνούς νομισματικής πολιτικής, με αποκλειστικό γνώμονα το 'εθνικό συμφέρον', ανεξάρτητα από τις νόρμες και τους κανόνες της διεθνούς οικονομίας. Είναι λοιπόν φανερό ότι η αναγκαιότητα για ανά-

πτυξη και σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας δεν συμβαδίζει με την παρούσα διεθνή νομισματική πολιτική της ηγεμονικής δύναμης.

Ταυτόχρονα με τις θεμελιώδεις αντιφάσεις της αμερικανικής εγχώριας και διεθνούς νομισματικής πολιτικής παρατηρείται αργή αλλά σταθερή ενίσχυση του ευρώ, ως νομίσματος συναλλαγής στο διεθνές εμπόριο και στις διεθνείς χρηματαγορές, αλλά και ως μέσο αποθησαύρισης. Αναπτύσσεται έτσι μια ισχυρή νομισματική αντιπαράθεση η οποία ωστόσο θα κριθεί όχι μόνο από οικονομικούς παράγοντες (για τις ΗΠΑ η επίλυση του προβλήματος των δίδυμων ελλειμμάτων και η συνακόλουθη προσαρμογή βασικών μακροοικονομικών τους μεγεθών), αλλά και από πολιτικούς παράγοντες (επιτυχής εμφάνιση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής συσσωμάτωσης, με ενοποίηση των κεφαλαιαγορών και πραγματική σύγκλιση των δομών των χωρών-μελών της ευρωζώνης). Ανεξάρτητα από την έκβαση της νομισματικής αυτής αντιπαράθεσης, προβάλλει σχεδόν ως βεβαιότητα ότι η λειτουργικότητα του διεθνούς νομισματικού συστήματος, δεν μπορεί να στηριχθεί στην ηγεμονική μονομέρεια, αλλά προϋποθέτει νέα θεσμικά και μη θεσμικά συνεργασιακά σχήματα που θα εγγυηθούν μακροπρόθεσμα την παροχή διεθνών νομισματικών αγαθών, όπως η νομισματική σταθερότητα και η διαμόρφωση των συναλλαγματικών ισοτιμιών με βάση τα θεμελιώδη οικονομικά μεγέθη.

Σημειώσεις

1. Σύμφωνα με τον Harvey (2003: 5), η μεγαλύτερη απειλή για την αμερικανική ισχύ είναι η υπερβολική στήριξη των ΗΠΑ στο χρηματοοικονομικό κεφάλαιο, ως μέσο άσκησης της ηγεμονίας.

2. Ο I. Lakatos πιστεύει ότι όλα τα επιστημονικά προγράμματα έρευνας, χαρακτηρίζονται από τον σκληρό πυρήνα τους, τον οποίο αποτελούν υποθέσεις που είναι κοινά αποδεκτές χωρίς έλεγχο απ' όλους τους επιστήμονες που εργάζονται στο σχετικό πρόγραμμα έρευνας. Ωστόσο αποδέχεται την ύπαρξη 'ερευνητικών κανόνων' που υποδεικνύουν πώς μπορεί να συμπληρωθεί αυτός ο πυρήνας για να προβλέψει πραγματικά φαινόμενα. Η θετική ερευνητική του συνίσταται σε ένα μερικώς αρθρωμένο σύνολο υποδείξεων και υπαινιγμών σχετικά με το πώς πρέπει να αλλάξουν ή να εξελιχθούν οι αναρέσιμες μεταβλητές του ερευνητικού προγράμματος, με το πώς πρέπει να τροποποιηθεί ή να εκλεπτυνθεί ο αναρέσιμος προστατευτικός κλοιός.

3. Ο D. Snidal (1985: 590), τονίζει ότι ο 'καλοκάγαθος ηγεμόνας' [benevolent hegemon], προσφέρει το διεθνές, δημόσιο, συλλογικό αγαθό, ακόμη κι όταν κάποια από τα κράτη της διεθνούς κοινότητας αρνούνται να συνεισφέρουν στο κόστος αυτής της παροχής.

4. Σύμφωνα με τον Kindleberger (1981: 253), ο βασικός κίνδυνος για τη σταθερότητα της παγκόσμιας οικονομίας [...] δεν είναι η υπερβολική δύναμη/ισχύς, αλλά η μικρή ισχύς/δύναμη, όχι η υπερβάλλουσα κυριαρχία, αλλά η ύπαρξη πολλών εν δυνάμει ελεύθερων αναβατών'.

5. Ο Kenen (2002), ωστόσο, υπογραμμίζει ότι η διεθνώς παρατηρούμενη προσπάθεια μείωσης του οικονομικού /επιχειρηματικού κινδύνου, οδηγεί στη διαφοροποίηση του διεθνούς επενδυτικού χαρτοφυλακίου και άρα, υπό προθέσεις, μπορεί να οδηγήσει και στη χρήση περισσότερων του ενός διεθνών νομισμάτων.

6. Σύμφωνα, εξάλλου, με τον R. Cox (1987: 253), [...] the internal structures of states are adjusted so that each can best transform the global consensus into national policy and the historic bloc, on which the state rests'.

7. Κατά τον Cox (1983: 164), οι διεθνείς οργανισμοί λειτουργούν ως μέσον ανάπτυξης των θεσμών της ηγεμονίας και της ιδεολογίας με πέντε τρόπους: α) ενσωματώνουν κανόνες που διευκολύνουν την επέκταση της παγκόσμιας ηγεμονικής τάξης β) είναι οι ίδιοι προϊόντα αυτής της τάξης γ) νομιμοποιούν ιδεολογικά τις νόρμες της παγκόσμιας ηγεμονικής τάξης δ) οριοθετούν τον τρόπο δράσης των ελίτ στην περιφέρεια του διεθνούς συστήματος και ε) απορροφούν τη συστηματική αμφισβήτηση των αντι-ελίτ.

8. Όπως επισημαίνει ο Ruggie (1982: 382), όποιος δεν εξετάζει τις κοινωνικές πιυγές της ηγεμονίας και εστιάζει αποκλειστικά στην ισχύ, στην καλύτερη περίπτωση θα μπορέσει να προβλέψει μόνον τον τύπο της διεθνούς τάξης, αλλά ποτέ το περιεχόμενό της.

9. Σύμφωνα με τον R. Cox (1986: 223), 'American hegemony implies a coherent conjunction or fit between a configuration of material power, a prevalent collective image of world order (including certain norms), and a set of institutions which administer the order with a certain semblance of universality'.

10. Σύμφωνα με τον Cox (1999: 12), 'States, now, by and large play the role of agencies of the global political economy, with the task of adjusting national economic policies and practices to the perceived exigencies of global economic liberalism. This structure of power is sustained from outside the state through a global policy consensus and the influence of global finance over state policy, and from inside the state from those social forces that benefit from globalisation [...] Neoliberalism is hegemonic ideologically and in terms of policy'.

11. Σύμφωνα με τους Eichengreen & Frankel (1996), η αύξηση κατά μία μονάδα της συμμετοχής μιας χώρας με ισχυρό νόμισμα στην παγκόσμια παραγωγή, επιφέρει αύξηση κατά 1,33 μονάδες στο μερίδιο του νομισματος της συγκεκριμένης χώρας στα συναλλαγματικά αποθέματα των Κεντρικών Τραπεζών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baker, A. (2006). 'American Power and the Dollar: The constraints of Technical Authority and Declaratory Policy in the 1990's', *New Political Economy*, 11(1): 23-46.
- Blanchard, O., Giavazzi F. & Spa F. (2005). 'The US current Account and the Dollar', NBER Working Paper, 11137, USA.
- Calleo, D.P. (1987). *Beyond American Hegemony: The Future of the Western Alliance*, N. York: Basic Books.
- Chase-Dunn, C. (1989). *Global Formation; Structures of the World Economy*, Oxford: Basil Blackwell.
- Cox, R. (1983). 'Gramsci, hegemony and International Relations: An Essay in Method', *Millennium Journal of International Relations*, 12(2): 162-175.
- Cox, R. (1986). 'Social forces, states and World Orders: Beyond International Relations theory', στο R.O. Keohane (επιμ.), *Neorealism and its critics*, N. York: Columbia University Press.
- Cox, R. (1987). *Production, Power and World Order: Social Forces in the making of History*, N. York: Columbia University Press.
- Cox, R. (1999). 'Civil Society at the Turn of the Millennium: Prospects for an alternative World Order', *Review of International Studies*, 25(1): 3-28.
- Eichengreen, B. (1989). 'Hegemonic Stability Theories of the International Monetary System', στο R. Cooper (επιμ.), *Can Nations Agree? Issues in International Economic Cooperation*, Washington D.C.: Brookings Institution.
- Eichengreen, B. & Frankel J. (1996). 'The SDR, Reserve Currencies and the Future of the International Monetary System', στο M. Mussa, J. Boughton & P. Isard (επιμ.), *The Future of the SDR in light of changes in the International Financial System*, Washington: IMF.
- European Central Bank, (2005). *Review of the International Role of the Euro*, Frankfurt: ECB Publications.
- European Commission, (2006). *Annual Report of the Euro-Area*, Brussels: Directorate General for Economic and Financial Affairs.

- Gill, S. & Law D. (1988). *The Global Political Economy: Perspectives, Problems and Policies*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Gowan, P. (2001). 'Explaining the American Boom: The Roles of Globalization and United States Global Power', *New Political Economy*, 6(3): 359-374.
- Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*, London: Oxford University Press.
- Hauner, D. (2002). 'The Euro, the Dollar and the International Monetary System', Working Paper 2/2002, Vienna: Federal Ministry of Finance.
- Helleiner, E. (1994). *States and the reemergence of Global Finance: From Bretton Woods to the 1940's*, N. York: Cornell University Press.
- I.M.F. (2006α). *World Economic Outlook: Financial Systems and Economic Cycles*, Washington: IMF Publications.
- I.M.F. (2006β). *Annual Report of the IMF*, Washington: IMF Publications.
- I.M.F. (2007). 'IMF Members' Quotas and Voting Power and IMF Board of Governors', IMF website: www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.htm, πρόσβαση 23/02/2007.
- Kapstein, E.B. (1994). *Governing the Global Economy International Finance and the State*, Cambridge M.A.: Harvard University Press.
- Kenen, P.B. (2002). 'The Euro versus the Dollar: Will there be a struggle for Dominance?', *Journal of Policy Modeling*, 24(4): 347-354.
- Kennedy, P. (1987). *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military conflict from 1500 to 2000*, N. York: Random House.
- Kindleberger, C. (1973). *The World in Depression: 1929-1939*, Berkeley: University of California Press.
- Kindleberger, C. (1981). 'Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods and Free Riders', *International Studies Quarterly*, (25): 242-254.
- Lake, D. (1993). 'Leadership, Hegemony and the International Economy: Naked Emperor of tattered Monarch with Potential?', *International Studies Quarterly*, 37: 45-489.
- McKinnon, R., (2000). *Mundell, the Euro and Optimum Currency Areas*, Stanford: Stanford University Press.

- Nye, S. (1990). *Bound to lead: The Changing nature of American Power*, N. York: Basic Books.
- Pauly, L.W. (1997). *Who elected the bankers? Surveillance and control in the World Economy*, N. York: Cornell University Press.
- Polanyi, K. (1944/1957). *The Great Transformation: The Political and economic origins of our time*, Boston: Beacon Press.
- Porter, T. (2001). 'The democratic deficit in the institutional arrangements for regulating global finance', *Global Governance*, 7: 427-434.
- Robinson, W. (2004). *A theory of global capitalism: Production, class and state in a Transnational world*, Baltimore: John Hopkins University Press.
- Ruggie, J.G. (1982). 'International Regimes, Transactions and Change: Embedded liberalism in the Postwar Economic Order', *International Organization*, 36(2): 379-416.
- Simmons, B.A. (2001). 'The International Politics of Harmonization: The case of capital market regulation', *International Organization*, 55(3): 589-620.
- Strange, S. (1987). 'The Persistent Myth of lost Hegemony', *International Organization*, 41(4): 552-574.
- Snidal, D. (1985). 'The Limits of Hegemonic Stability theory', *International Organization*, (39): 579-614.
- U.S. Government, *Federal Reserve Bulletin*, διάφορα τεύχη, Washington: US Government Publications.
- UNCTAD, (2006). *World Investment Report 2006: Fdi from developing and transition economies*, Implications for Development, N. York-Geneva: UNCTAD Publications.
- UNIDO, (2005). *Industrial Development Report 2005: Capability building for catching up: Historical, Empirical and Policy Dimensions*, Vienna: UN Publications.
- Wallerstein, I. (1984). *The Politics of the World Economy: The States, movements and civilizations, Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Williamson, J. (1993). 'Democracy and the Washington Consensus', *World Development*, 21(8): 1329-1336.
- W.T.O., (2006). *International Trade Statistics*, Geneva: WTO publications.